

Výr velký a jeho nelehký osud V. Cesta k úplné ochraně

Předchozí díly popisovaly vývoj vztahu člověka a výra velkého (*Bubo bubo*) a snahy o zavedení jeho ochrany. Jeden z důvodů odebrání výrů z přírody se projevil jako nečekaně vitální, a to byla potřeba chovu pro tradiční lov jiných ptačích predátorů na výrovce. Spor o používání výrovek po r. 1948 významně souvisel s ubýváním koroptví. Koroptev polní (*Perdix perdix*) byla u nás do poloviny 20. století početně hlavní lovnou zvěří. Druh byl zásadně citlivý na občasně mrazivé kontinentální zimy (1928/29, 1941/42) a snaha zvýšit stavy koroptví po takových zimách vždy vedla k intenzivnější snaze o tlumení škodné, což je zažitý eufemismus pro lov (přesněji řečeno systematické vybíjení) predátorů – ptáků i savců.

Záhy poté, co 1. ledna 1948 vstoupil v platnost zákon o myslivosti schválený Ústavním shromážděním v listopadu 1947, nastaly v důsledku komunistického puče turbulentní celospolečenské změny, které se nevyhnuly ani zemědělství a myslivosti. Úbytek koroptví v tomto období a jeho příčiny (resp. jejich konkrétní podíly na výsledném stavu) zůstávají stále jako velké badatelské téma. Bez ohledu na skutečné příčiny, jak bylo pro 50. léta ostatně typické, se problém řešil (přesněji řečeno neřešil) vyhlášením soutěže, a proto padly vážné míněné výzvy k organizaci soutěží v hubení škodné! Soutěž byla skutečně vyhlášena, přičemž následně škody na populacích dravých ptáků dosáhly obrovských rozměrů. Pro početnost výra byla podstatná také zvýšená poptávka k chovu, pro dravé ptáky znamenal lov na výrovce jednoznačnou likvidaci. To se týkalo všech druhů dravců, zejména ale káně lesní (*Buteo buteo*) a k. rousné (*B. lagopus*). Úbytku dravců si záhy povšimli ornitologové a v okamžiku, kdy už to bylo alespoň trochu možné a průchozí, písemně protestovali.

Počátkem této druhé diskuze o výrovce se stal článek publikovaný v časopise *Myslivost* (1958, 8), jehož autory byli ornitologové Čestmír Folk, Jiří Havlín a Karel Hudec. Text především konstatoval zbytečnost lovu káně obou druhů. Dále poukázal na časté omyly, v jejichž důsledku pravidelně docházelo k nelegálním zástřelům vzácných a hájených druhů. V závěru trojice autorů navrhovala lov na výrovce zcela zakázat.

Na článek odpověděla nepodepsanou poznámkou redakce *Myslivosti*, a to způsobem značně nepřátelským. Z textu poznámky citujeme: „Ostatně částečnou vinu mají i naši ornitologové. Dlouho se důsledně nezajímali o práci myslivců, a jen v některých okresech s myslivci spolupracovali a poučovali je o dravcích a jejich významu a znacích.“ Toto demagogické a ofenzivní obrácení pohledu na lov dravců přemís-

2

Důsledky zákazu lovu na výrovce

Nelze přesně určit, zda se omezení lovu s výrem v letech 1967 i 1975 následně projevila poklesem zájmu o držení této sovy v zajetí. Početnost výří populace na našem území ale v následujících letech stále rostla. Ani zde však nebylo z hlediska ochrany přírody definitivně vyhráno, protože výr byl nadále vnímán jako predátor a živočich velmi škodící drobné zvěři. Navíc byl sice zákonem o myslivosti a souvisejícími předpisy trvale hájen, nedostal se ale v české části soustátí do seznamu zvláště chráněných živočichů (zatímco na Slovensku ano, a to r. 1967).

Tlak působený výkupem mládat, který v té době provozoval státní podnik Interlov, vedl k soustavnému vybírání hnízdních lokalit. Situace zůstala ovšem složitá i v tom smyslu, že k ochraně výra jako zvěře nebyla státní ochrana přírody právně kompetentní, disponovala pouze možnostmi spolurozhodovat o vybírání a prodeji. Příklady z let 1971 a 1972 popisuje zoolog a ochránce přírody Pavel Pecina. Myslivecké sdružení v nejmenované obci kutnohorského okresu požádalo o povolení odprodeje tří mladých výrů Interlovu se zdůvodněním, že mladí vypadli ze stromového hnízda. Povolení bylo skutečně vydáno a tím případ mohl skončit, nebýt toho, že se naprosto stejná žádost o rok později opakovala. To už vyvolalo pozornost státní ochrany přírody, a dvě výřata byla po delším úředním jednání odebrána bez náhrady, třetí bylo povoleno prodat Interlovu. V r. 1972 bylo vybráno jedno mládě páru hnízdicího na stromě v areálu ondřejovské hvězdárny. Samice vyvedla čtyři mláďata, která pár do vzletnosti krmil hraboši a chrousty. Šlo však o nehojbný pozemek a myslivec, který mládě odebral, ho posléze pod tíhou argumentů vrátil, a staří výři se ho ochotně znovu ujali (Pecina 1974).

Ve studii publikované v *Živě* r. 1978 (1: 39) prezentoval Pavel Sladkovský úspěšnost hnízdění výra v okrese Benešov a dospěl ke zjištění, že až 73 % hnízdění neproběhlo úspěšně kvůli přímému vlivu člověka. Pavel Rejnek v téže ročníku *Živy* (4: 151–152) uvádí, že v r. 1977 bylo

tilo vinu tam, kam v logice konzervativně uvažujících myslivců patřila.

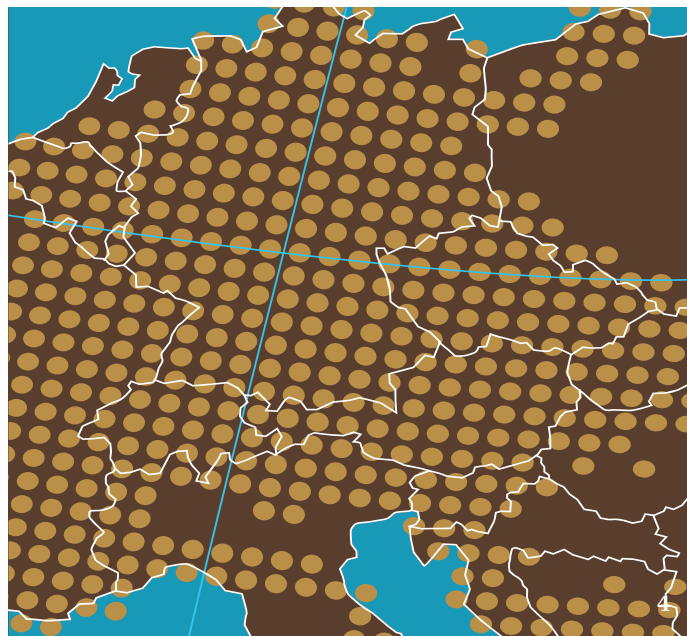
Diskuze byla nicméně otevřena a pokračovala na stránkách *Myslivosti* ještě další dva roky, během nichž bylo postupně publikováno 8 čtenářských reakcí, bez výjimky vůči lovu na výrovce (byť tedy různou měrou) kritických. Po publikaci poslední písemné reakce, shodou okolností k dané otázce velice kritického ornitologa Josefa Špačka, redakce v r. 1960 téma uzavřela.

Touto polemikou o smyslu lovu dravců byla započata rovněž dlouhá cesta k zákazu výrovky coby lovecké metody, kdy se postupně omezoval výčet druhů, které bylo možno na výrovkách lovit. Významným milníkem se stal zákaz lovu dravců na výrovkách vyhláškou č. 4/1967 Sb., o hájení a o době, způsobu a podmínkách lovu některých druhů zvěře (umožňující takto lovit jen vybrané druhy krkavcovitých), a vyvrcholením úplný zákaz výrovky novelou této vyhlášky č. 10/1975 Sb.

3

1 Krajina soutoku Oslavy a Chvojnice, starobylé hnízdiště výra na Moravě. Vpravo ruiny hradu Levnov, dříve zvaného Ketkovický, odkud hnízdění popsal Josef Kratochvíl ve 40. letech 20. století.
 2 Výr velký (*Bubo bubo*) se přes den důsledně ukrývá, nejčastěji na jehličnatých stromech. Foto O. Hauck (obr. 1 a 2)
 3 Útok vran na upoutaného výra. Ilustrace Jiřího Krásla z povídky Jiřího Andresky Co se v mládí naučíš (1995, blíže v textu). Z archivu autorů
 4 Mapa aktuálního výskytu výra velkého ve střední Evropě podle II. evropského atlasu hnízdního rozšíření ptáků (2020), upraveno. Podrobněji v textu

Tab. 1 Vývoj početnosti hnízdících párů výra velkého na území Československa, resp. České republiky podle čtyř vydání Atlasu hnízdního rozšíření ptáků

Hnízdní výskyt v době	Interval let	Počet párů
I. mapování	1973–77	400 až 600
II. mapování	1985–89	600 až 950
III. mapování	2001–03	600 až 900
IV. mapování	2014–17	700 až 1 000

v preparátorských dílnách Interlovu preparováno kromě jiných živočichů 19 výrů. Lov na výrovce v těsně poválečných letech popsal otec a dědeček autorů tohoto článku v povídkové knize Čas hájení, čas lovu (VIK, Vimperk 1995). Povídka nazvaná Co se v mládí naučíš popisuje, jak se Jiří Andreska změnil z lovce na výrovce na jejího zapřísáhlého odpůrce. To bylo způsobeno pobytem v kolektivu ornitologů, jehož středobodem byl dříve zmíněný Walter Černý, v letech 1952–75 předseda Československé ornitologické společnosti. Zákaz lovu dravců na výrovce vnímal jako významné vítězství ochrany přírody a jako hlavní pozitivní efekt bral nárůst početnosti konkrétních druhů ptačích predátorů. Zejména ale těch druhů, které se vyznačují silným instinktem vedoucím k útokům na výra, a byly tedy na výrovce častým úlovkem. Jako příklad nejlépe poslouží moták pochop (*Circus aeruginosus*) nebo poštolka obecná (*Falco tinnunculus*).

Vývoj početnosti

Změny výří populace nejlépe dokumentuje série čtyř mapování hnízdních populací ptáků v Československu, resp. České republice (tab. 1). Podle posledního mapování tedy na území ČR hnízdilo 700 – 1 000 párů výra velkého, což je proti stavu z zaznamenanému Kurtem Loosem na počátku 20. století skutečně významný nárůst.

Podle výsledků zveřejněných v II. evropském atlasu hnízdního rozšíření ptáků,

jehož mapování probíhalo v letech 2013 až 2017 ve více než 50 zemích (EBCC a Lynx, Barcelona 2020), se druh podobně rozšířil v Německu a je přítomný prakticky na celém jeho území. V Polsku prozatím chybí v nížině kolem Visly a jejích přítoků. Podobně dosud nebyl zaznamenán v zemědělské krajině nížin Dunaje v jižním Maďarsku a v chorvatské Slavonii. Současně není přítomen ani v Itálii v nížině Pádu a v nizozemské deltě Rýna.

Několik vět závěrem

Vlastně až během psaní tohoto seriálu o nelehkém osudu výra jsme si náležitě uvědomili dvě podstatné záležitosti. Především: kolik úsilí bylo třeba k překonání předsudků, středověkých i novověkých, a k dosažení celkové ochrany výra. Poznámemejme, že většina nepravdivých informací rozšířených v 19. století se týkala struktury potravy výra. To velmi pozvolna překonalo až 20. století, přičemž průkopnickou roli sehrál německý duchovní, pedagog a ornitolog Otto Uttendörfer se svými žáky a následovníky a jejich soustavná snaha o získání údajů o skutečném složení potravy výra. To velmi pozvolna překonalo až 20. století, přičemž průkopnickou roli sehrál německý duchovní, pedagog a ornitolog Otto Uttendörfer se svými žáky a následovníky a jejich soustavná snaha o získání údajů o skutečném složení potravy výra. To velmi pozvolna překonalo až 20. století, přičemž průkopnickou roli sehrál německý duchovní, pedagog a ornitolog Otto Uttendörfer se svými žáky a následovníky a jejich soustavná snaha o získání údajů o skutečném složení potravy výra. To velmi pozvolna překonalo až 20. století, přičemž průkopnickou roli sehrál německý duchovní, pedagog a ornitolog Otto Uttendörfer se svými žáky a následovníky a jejich soustavná snaha o získání údajů o skutečném složení potravy výra.

Druhým poznatkem bylo zjištění, kolik významných ornitologů se zapojilo do dlouhodobé a nekonečné debaty o ochra-

ně výra a škodlivosti lovu na výrovce. Mohlo by se zdát, že šlo jen o ochránářsky cítící ornitology, které významný zoolog Julius Komárek (1945) nazval poněkud jizlivě ornitologickými entuziasty. Mnozí jmenovaní se ale zároveň aktivně zabývali myslivostí, seděli tedy na pomyslných dvou židlích a z nich si v této při museli vybírat stranu, která jim byla bližší. Seznam účastníků diskuze je skutečně velmi dlouhý, a to i když bereme v úvahu délku této debaty, která od Loosova vystoupení (1906) k zákazu výrovky (1975) a integraci výra do seznamu zvláště chráněných živočichů (1992) trvala téměř 90 let.

Výr měl a má dvojnásobné štěstí. Jednak nikdy nebyl na našem území zcela vyhuben, a tak se nedostal do kategorie nežádoucích navrátilců, jimiž se v nedávné době stali rys ostrovid (*Lynx lynx*) a zcela aktuálně vlk obecný (*Canis lupus*). Druhým šťastným aspektem jeho recentního rozšíření a početnosti je potravní oportunistus, který mu umožňuje získat potravu ve skutečně nejrůznějších podmínkách. Současná tvář mortality výra je zcela jiná, než bývala. Technicistní změny prostředí působí neblaze, a mnoho výrů tak hyne podobně jako další ptačí druhy na sloupech vysokého napětí nebo při kolizích se silniční a železniční dopravou.

Spor vedený o ochranu výra a zákaz výrovky se stal významnou součástí dějiny druhové ochrany v českých zemích. Jeho trvání zároveň ukazuje, že zažitý pohled na lov a ochranu živočichů lze měnit jen velmi těžko a postupně. Cesta výchovy v druhové ochraně občas selhává a je nutné postupovat cestou zákona. Tím do světa zoologie, myslivosti a snahy o ochranu přírody vstupuje často opomíjený právní rozměr. Prosperita výří populace po zavedení různých stupňů hájení ukazuje, že snaha o druhovou ochranu nemusí být vždy pouze marná, a dává určitou naději i dalším druhům predátorů, které byly dlouhodobě, a z biologického hlediska zmateně, označovány jako zvěř škodná.

Použitou literaturu a medailony citovaných autorů najdete na webu Živo.